

TEMES

Els camins del present, viatges pel passat i el futur

Santiago Riera i Mora

Introducció

La temàtica sobre la qual el Dr. Riera i Tuèbols ha escrit al llarg de la seva trajectòria professional és àmplia i diversa i, per tant, múltiples poden ser les reflexions al voltant del pensament i la seva obra. Aquest volum n'és una mostra. Cal assenyalar que aquesta diversitat temàtica no és aleatòria, sinó el resultat d'una concepció holística de la cultura que li ha permès eliminar les fronteres entre aspectes aparentment allunyats com l'origen de l'Univers, la il·lustració, la filosofia de la natura, la bioètica o la Segona Guerra Mundial.

Un aspecte relativament desconegut d'en Santiago Riera i Tuèbols ha estat la seva faceta de viatger, de *viatger apassionat*, com ell mateix ha volgut definir-se. He utilitzat les paraules *relativament desconegut*, perquè

el Dr. Riera i Tuèbols ha fet palès aquest vessant viatger amb la publicació d'un dietari escrit l'any 1983 durant un viatge al Principat d'Astúries.¹

Són tres les raons que m'han mogut a tractar aquest aspecte d'en Santiago Riera i Tuèbols. Com a raó principal, perquè el viatge significa per a ell quelcom més que oci, ja que és reflex de la seva concepció de la història i sovint ha estat relacionat amb els seus projectes i interessos personals i professionals. El viatge li subministra elements per a la reflexió històrica. Viatge d'oci, també? Sí, perquè per al Dr. Riera i Tuèbols treball i oci són dues facetes indissociables i complementàries del desenvolupament personal.²

La segona raó té un caire més personal. Com a pare i fill, hem viscut conjuntament algunes vivències viatgeres, fet que em permet tenir un coneixement addicional dels seus viatges. El meu pare m'ha transmès el valor del viatge com a camí de coneixement de les realitats. Aquesta passió compartida ens ha portat a ambdós a fer una incursió en la literatura de viatges³ i a haver passat llargues hores discutint sobre l'objecte i l'objectiu de viatjar. En aquest viatge comú, els nostres camins s'han trobat algun cop de forma inesperada i així, mentre jo seguia la biografia d'Adolfo Rivadeneyra, ambaixador a l'Iran l'any 1874, el meu pare s'interessava per Manuel Rivadeneyra, pare de l'anterior i impressor d'*El Vapor* a Barcelona. Finalment, els viatgers m'han interessat personalment i per aquesta raó plantejo algunes reflexions sobre el paper del viatge en el pensament del Dr. Riera i Tuèbols.

Els espais viatjats i viscuts

En els anys cinquanta, el Dr. Riera i Tuèbols realitzà diverses estades a París. Va ser l'any 1958 quan realitza el seu primer viatge llarg

---

¹ S. RIERA I TUÈBOLS. *Directe a Astúries. Dietari d'un viatger apassionat*. Berga (Barcelona), Edicions de l'Albí, 2004.

² S. RIERA I TUÈBOLS. *Més enllà de la cultura tecnocientífica*. Barcelona, Edicions 62, 1994.

³ S. RIERA I TUÈBOLS. *Directe a Astúries. Dietari d'un viatger apassionat*. Berga (Barcelona), Edicions de l'Albí, 2004; S. RIERA; M. BARÓ, *L'opi que fa oblidar. Un viatge a l'Iran, país de poetes i mul·làs*. Barcelona, Proa Alí Bei, 2002.

a Alemanya. Amb 24 anys, treballà en diverses ciutats industrials del Rin, com Germersheim, Mannheim i Ludwigshave. Aquesta estada en una Alemanya reconstruïda però on encara eren visibles algunes cicatrius influenciarà alguns dels seus interessos posteriors.

Un cop transcorreguts els anys d'infantesa més tendre dels fills (és a dir, de la meua infantesa), l'any 1979, reprèn els viatges. Aquests els fa principalment a les mateixes regions viscudes 20 anys enrere: el Tirol, la Selva Negra, Baviera, Suïssa, el Rin, els Alps francesos... Torna a posarse de manifest l'interès personal per les regions que s'estenen entre els Alps i la vall del Rin, el cor geogràfic d'una Europa que es circumscriu a occident.

Els seus estudis sobre la Il·lustració catalana el condueixen a introduir-se cada cop més en la Il·lustració espanyola i així, entre 1983 i 1990, viatja per l'Espanya i la Catalunya del set-cents. Dos fets condicionen aquest interès: l'any 1985 publica un estudi sobre el científic il·lustrat Francesc Salvà i Campillo⁴ i l'any 1988 se celebra el bicentenari de la mort de Carles III, el rei de la Il·lustració. D'aquest període data el viatge descrit a *Directe a Astúries* però visita també, ara ja amb una mirada més històrica, Madrid, el seu Jardín Botánico, els Reales Sitios d'Aranjuez, San Lorenzo d'El Escorial, La Granja, etc. Viatja també al País Basc, Castella, Galícia, Astúries, etc.

Una menció a part mereixen les diverses estades a Portugal, i en especial a Lisboa, ciutat amb la qual estableix un lligam més emotiu, resultat de la seva història personal.

En els darrers anys, interessat per la història i la cultura europees, viatja en una triple direcció. D'una banda, es dirigeix cap a la veritable *Mitteleurope*, deixant la vall del Rin i en part resseguint el Danubi vers l'est. D'altra banda, cap a la Itàlia clàssica i renaixentista. Finalment, el camp i les muntanyes, destins de viatges anteriors, deixen pas a un interès més gran per les ciutats, centres intel·lectuals i socials de la cultura europea. Visita ara Berlín, Viena, Praga, Budapest, Varsòvia, Cracòvia...

---

⁴ S. RIERA I TUÈBOLS, *Ciència i Tècnica a la il·lustració. Francesc Salvà i Campillo (1751-1828)*, Barcelona, Ed. La Magrana, 1985.

Quin viatge dels molts possibles?

Com a estudiós de la ciència i de la cultura, il·lustrada i romàntica principalment, el Dr. Riera i Tuèbols s'ha apropiat a les biografies de científics i pensadors que van fer del viatge una eina de reflexió personal, de coneixement i d'universalisme. Entre d'altres, Jovellanos, Stendhal, Goethe, el comte de Saint Simon o Von Humboldt. Com ells, també en Santiago Riera i Tuèbols entén el viatge com una font d'informació de les realitats i de la història que l'explica.

El primer fet que cal destacar és que el Dr. Riera i Tuèbols ha viatjat per Europa. Aquest fet l'apropa a aquells viatgers il·lustrats i proromàntics de finals del segle XVIII que recorregueren el Vell Continent, abans que les campanyes napoleòniques obrissin orient a Europa i posteriorment viatgers com Chateaubriand (1806), Badia (1806) i Lamartine (1832), iniciessin amb l'orientalisme⁵ els viatges més plenament romàntics.

Aquest viatge il·lustrat és principalment un viatge de coneixement i d'estudi, destinat a analitzar i comprendre realitats. És per això que els il·lustrats viatgen sobretot per Europa; les seves anàlisis crítiques havien d'establir les necessitats de reforma que havien de portar el progrés⁶. Il·lustrats com Jovellanos viatgen per Espanya amb l'objectiu de modernitzar i europeïtzar el país. Ja a finals del segle XVIII es comença a dibuixar un viatge més personal: «*el viajero crece con el viaje*», afirma Jovellanos.⁷ En ple segle XIX, el viatge esdevé una experiència íntima; les descripcions dels paisatges, rutes i gent es barregen ara amb reflexions personals i interiors. S'ha assumit la subjectivitat del viatge i l'experiència del subjecte té tant valor com la realitat de l'objecte. Aquestes dues concepcions s'han mantingut vives en els viatgers contemporanis. Així, mentre que Graham

---

⁵ J. C. BERCHET, *Le voyage en Orient*. Aylesbury, Ed. Robert Laffont, 1989 [1a ed. 1985].

⁶ A. MORALES MOYA, «Conocimiento de la realidad y pretensión reformista en el viaje ilustrado». A: J. GÓMEZ MENDOZA, N. ORTEGA CANTERO et al. (ed.), *Viajeros y Paisajes*. Madrid, Alianza ed., 1988, pp. 11-30.

⁷ A. MORALES MOYA (1988). «Conocimiento de la realidad y...».

Green o Lawrence Durrell realitzen viatges íntims, d'altres, com C. Thubron, R.D. Kaplan o R. Kapucinski utilitzen el viatge com a eina d'anàlisi de la realitat social, sobretot de societats en crisi. Finalment, un altre grup de viatgers, com W. Dalrymple⁸ o C. Magris⁹, relaten veritables viatges en la història i el pensament, a la recerca dels signes de períodes pretèrits.

Doncs bé, en el seu *Directe a Astúries*, el Dr. Riera i Tuèbols recull totes aquestes aproximacions, si bé el relat ve marcat per una perspectiva personal i intimista; les reflexions, les descripcions dels camins, les incursions històriques, els paisatges, la crítica a l'actualitat, la quotidianitat a haver de cercar un allotjament... formen un mosaic unificat per la vivència, la qual no s'articula en categories tancades. L'estructura de dietari personal és una forma que s'avé amb el predomini de la vivència. Assumir la subjectivitat, i per tant també l'excepcionalitat d'allò viscut, és sens dubte un tret característic del viatger romàntic¹⁰ tot i que un il·lustrat com Jovellanos, alhora que viatjava aplicant l'observació a la realitat, considerava el viatge com una experiència de gaudi i entre les descripcions socioeconòmiques d'una regió inseria comentaris ben personals: «no sabré yo explicar cuánto nos hemos divertido en el camino»¹¹.

Les descripcions visuals però velades dels paisatges, la fascinació per les muntanyes i els rius o el gust pel detall curull de significat són altres elements de tradició romàntica del llibre *Directe a Astúries*¹².

També el trencament amb la quotidianitat que comporta un estat de percepció no habitual fou destacat per Goethe en el seu *Viatge a Itàlia*, un altre viatge personal en forma de dietari. Goethe concep els viatges com a episodis de temporalitat privilegiada on l'experiència pot sobrepassar la raó.¹³

---

⁸ W. DALRYMPLE, *Desde el Monte Santo. Viaje a la sombra de Bizancio*. «Altaïr Viajes 20». Barcelona, Ed. Península, 2000 [1a edició 1997].

⁹ C. MAGRIS, *El Danubio*, 1997.

¹⁰ P. MARTÍN ASUERO, *España y el Líbano, 1788-1910. Viajeros, diplomáticos, peregrinos e intelectuales*. «Col. Viajes y Costrumbres». Madrid, Miraguano Eds., 2003.

¹¹ A. MORALES MOYA (1988). «Conocimiento de la realidad y...»

¹² S. RIERA I TUÈBOLS (2004). *Directe a Astúries...*

¹³ J. W. GOETHE, *Viatge a Itàlia*, Barcelona, Columna, 2000.

Tot i aquesta perspectiva intimista, el dietari escrit l'any 1983 presentava ja molts elements del viatge històric, i en els darrers anys en Santiago Riera i Tuèbols s'ha centrat més i més en aquest vessant històric, complement de la reflexió i de la seva recerca.

El valor de la geografia i del lloc

El Dr. Riera i Tuèbols ha recalcat que la història, l'aprehensió de la història, ha de ser quelcom viscut si ha de constituir un fet suggeridor que contribueixi al coneixement i a la formació. Aquesta història viscuda permet superar aquella «*que s'aprèn, però no es viu, als llibres*».¹⁴

Aquest viure la història ha portat en Santiago Riera i Tuèbols a prendre en consideració en les seves anàlisis històriques l'ambient de l'època com a font d'informació necessària per enquadrar, viure i entendre el fet històric. A tall d'exemple, quan analitza la Il·lustració catalana, l'autor detalla on i com es divertia la burgesia barcelonina a finals del segle XVIII i inicis del XIX —el teatre, l'òpera, els balls, etc.—¹⁵ ja que entén que «*per interpretar els fenòmens, primer cal haver comprès els fets*».¹⁶ En aquesta concepció de la història, el viatge té un paper destacat, ja que permet comprendre, aprehendre i reviu els contextos i els fets del passat.

En primer lloc, la geografia —la topografia, el relleu— ajuda a entendre l'esdevenir històric. La configuració de les muntanyes, les valls i els rius contribueix a explicar els fets històrics; sense caure en un determinisme però tampoc sense menysprear variables que ens ajuden a entendre el present i el passat.

De la mateixa manera que «l'ambient de l'època» és important en la comprensió històrica, també l'enquadrament geogràfic de fets i persones

---

¹⁴ S. RIERA I TUÈBOLS (2004), *Directe a Astúries...* p. 39.

¹⁵ S. RIERA I TUÈBOLS. *Ciència i Tècnica a la il·lustració. Francesc Salvà i Campillo (1751-1828)*, Barcelona, Ed. La magrana, 1985, 265 pàgs.

¹⁶ S. RIERA I TUÈBOLS *Ciència, Romanticisme i Utopia*. Llibres a l'Abast 360. Edicions 62, 2001.

es fa imprescindible. En els seus escrits, el Dr. Riera i Tuèbols aporta sempre informació geogràfica de les biografies de personalitats: on van néixer, viure, estudiar...¹⁷ El valor de la geografia també es posa de manifest en les seves novel·les històriques, mostren un profund coneixement de la ciutat de Barcelona, no tan sols perquè en aquest espai es desenvoluparen els fets sinó també perquè la ciutat permet viure la història.¹⁸

Però els viatges, en tant que desplaçaments a altres llocs, permeten una altra dimensió: comprendre la història a través de la vivència, perquè els llocs permeten realitzar «*viatges (virtuals) a través del temps*».¹⁹

Què té el viatge que permet aquests desplaçaments en el temps? El lloc com a indret únic, real i interior, té un paper evocador del passat ja que el present conté en la seva forma real o simbòlica la història que l'ha configurat d'aquesta manera i no d'una altra. Així, el present es converteix en el punt de partida per viure el passat. Com un «*toll d'aigua que un ruixat va formar ahir o abans-d'ahir*» és impossible separar el present del passat.²⁰ És per això que el Dr. Riera i Tuèbols afirma que el viatge consisteix a «*consumir el present, a cavall entre el passat i el futur*».²¹ El passat, perquè el lloc ens l'evoca, i el futur, perquè l'experiència convertida en record passarà a formar part de la nostra pròpia història.²² Els viatges es viuen en temps present i per tant tot viatge «*envoltat de tot allò que fou i no pot tornar a ser*»²³ és sempre una experiència irrepètible.

El lloc viscut en present i de forma subjectiva té una força evocadora tant de la Història com de la nostra pròpia història. Així, per exemple, el

---

¹⁷ S. RIERA I TUÈBOLS, *Ciència, Romanticisme i Utopia*. «Llibres a l'Abast 360». Edicions 62, 2001; S. RIERA I TUÈBOLS, *Història de la ciència a la Catalunya moderna*. «Biblioteca d'Història de Catalunya», Lleida, Eumo- Ed. Pagès Editors, 2003.

¹⁸ S. RIERA I TUÈBOLS, *La ciutat del canvi*. «Col·lecció Lo Marraco», Lleida, Pagès Editors, 2001; S. RIERA I TUÈBOLS, *La ciutat del desig*. «Col·lecció Lo Marraco», Lleida, Pagès Editors, 2004.

¹⁹ S. RIERA I TUÈBOLS (2004), *Directe a Astúries...* p. 38.

²⁰ S. RIERA I TUÈBOLS (2004), *Directe a Astúries...* p.39.

²¹ S. RIERA I TUÈBOLS (2004), *Directe a Astúries...* p.10.

²² S. RIERA I TUÈBOLS (2004), *Directe a Astúries...* p.182.

²³ S. RIERA I TUÈBOLS (2004), *Directe a Astúries...* p. 38.

contingut històric però sobretot historicosimbòlic de Covadonga porten l'autor a viure no tan sols el franquisme, sinó també els seus anys d'escola als anys quaranta, una història personal que comparteix i forma part de la Història.²⁴

El lloc, en tant que espai subjectiu, pot haver existit i haver estat percebut des de múltiples angles, facetes i moments; així, Oviedo, la Vetusta de *La Regenta* o el Pilares de *Tigre Juan*, tot i ser la mateixa ciutat són ben diferents. L'experiència històrica del lloc, l'individu també pot viure-la en una superposició d'altres subjectivitats, i per tant mediatitzada per d'altres experiències temporals i personals. Encara més, observar un indret mitjançant altres visions enriqueix la nostra pròpia percepció perquè és una aproximació a aquest lloc en el passat. El lloc, síntesi en el present de passats reals i personals interessa el Dr. Riera i Tuèbols perquè evidencia les mentalitats d'altres èpoques i exemplifica per tant l'artificialitat de la discontinuïtat del temps. És així que el Dr. Riera i Tuèbols parla de les Lisboes de Pessoa o Saramago, de la Praga de Kafka, de les Romes de Goethe o Stendhal i de les Barcelones de Narcís Oller o el Baró de Maldà.

El viatge es construeix en un esdevenir i, així, mentre transcorre entra en la història²⁵, en la nostra història i en la història del lloc, i del qual hem participat en viure'l. «*Tot i que les pedres, els retaules, les esglésies i els monuments, la simpatia i la sinceritat de la gent... i la pluja, encara hi són, el viatge és, insisteixo, irrepètible*», afirma en Santiago Riera i Tuèbols.²⁶

Aquesta concepció del lloc participa de la idea de *Lokalität* de Goethe²⁷, entesa com l'escenari d'un esdevenir històric continu on cal entendre el passat a través dels vestigis reals del present. La *Lokalität* constitueix en si mateixa una història viva, ja que en l'esdevenir continu del temps, la història persisteix en l'espai i, per tant, converteix l'observació del lloc en una vivència única.

---

²⁴ S. RIERA I TUÈBOLS (2004), *Directe a Astúries...* p. 47.

²⁵ S. RIERA I TUÈBOLS (2004), *Directe a Astúries...* p. 182.

²⁶ S. RIERA I TUÈBOLS (2004), *Directe a Astúries...* p. 12.

²⁷ J. MUÑOZ MILANES, (2000). Pròleg. A: J. W. GOETHE, *Viatge a Itàlia*, Barcelona, Columna, 2000, pp. 11-29.

És per això que en la *Lokalität* de Goethe podem viure la història, únic camí per entendre-la: «no m'havia vingut cap pensament del tot nou [...] però tot allò que hi havia dins meu ha esdevingut ara tan precís, tan viu, tan coherent».²⁸ Estant a Roma, Goethe té la impressió de llegir la història «de dins a fora»²⁹, és a dir, des del subjecte.

Però el viatge té una altra dimensió, de fet, en tant que experiència humana, en tindria múltiples de dimensions. De la mateixa manera que l'individu és indestriable dels qui l'envolten, el lloc és sovint un espai d'experiència compartida. En el llibre *Directe a Astúries* s'evidencia el valor d'aquesta vivència. En aquest punt, em permeto fer una regressió més personal i és que en escriure també revisc records, és a dir torno a viatjar a llocs/temps irrepetibles. Em ve a la memòria una nit en què fèiem un sopar familiar a base de salsitxes a la brasa en una cabana al peu d'un llac envoltats dels boscos de la Selva Negra, mentre el meu pare ens explicava una llegenda èpica recollida en alguna òpera wagneriana. El poder evocador d'aquella llegenda emmarcada en el seu propi escenari és tan viu que m'ha quedat gravada tot i els molts anys transcorreguts.

D'altra banda, *Directe a Astúries* també recull aquells elements que constitueixen la quotidianitat del viatger i que fan del fet de desplaçar-se un viatge pròpiament dit i únic: la dificultat de trobar un camí, un lloc on pernoctar, el cost d'un dinar, les inclemències del clima... El viatge és un valor en si mateix i contribueix a crear la nostra història personal.³⁰

L'observació de la realitat

Tot i l'acceptació d'un subjectivisme en l'experiència històrico-present, el lloc també conté una realitat, és a dir, hi ha una part objectiva que és allò que observem i que analitzem. Aquesta observació que ens permet percebre la realitat i les seves peculiaritats fou emfatitzada per Goethe:

---

²⁸ J. W. GOETHE, *Viatge a Itàlia*, Barcelona, Columna, 2000.

²⁹ J. W. GOETHE, *Viatge a Itàlia*, Barcelona, Columna, 2000.

³⁰ S. RIERA I TUÈBOLS (2004), *Directe a Astúries...* pp. 182-183.

«veure-ho tot com realment és». Així, un cop vista Roma, que coneixia prèviament sense conèixer-la, afirma: «tot és com jo pensava, però nou» perquè ara són les seves observacions viscudes que li permeten prendre consciència que Roma és seva³¹, és a dir, de formar part del lloc.

En el llibre *Directe a Astúries*, el Dr. Riera i Tuèbols insisteix en el fet que per viure la història en el lloc, cal observar i apreciar la realitat en detall i reflexionar-hi ja que fins i tot els fets més quotidians poden contenir un significat cultural i històric o provocar una reflexió.

En aquest context, recórrer els espais passejant assegura l'observació del detall quotidià que permetrà l'evocació. «*Vagarejar amb el pensament i les cames*»³² tot passejant és l'actitud adequada per viure els espais reals i interiors. El mateix Unamuno descartava el cotxe com a eina del viatge perquè «no se puede captar un paisaje a 100 km por hora».³³ «*Què és veure sense pensar?*», es preguntava Goethe³⁴ i afegia que cal viatjar amb la «*tensa atenció*» necessària per fer descobriments.

Aquesta observació atenta és necessària davant la impossibilitat d'aturar els llocs en el temps, ja que, en tant que interacció entre espais i vivència, els llocs són contínuament canviants. D'una banda, l'espai real és dinàmic, «*admirem les múltiples varietats d'un paisatge únic que, a causa del ruixat, sembla haver canviat [...]*»³⁵, i de l'altra, com a subjectes del lloc, aquest es transformarà amb nosaltres. Aquest esdevenir continu del lloc portà Unamuno a afirmar que: «*Todo pedazo de espacio es infinito en sí mismo*».³⁶

L'observació i comprensió de les regions, parteix d'una concepció holística dels llocs. En tant que espais d'interacció entre natura i societat participen de la cultura, que és la forma en què l'home articula aquesta relació. Un paisatge, percebut i construït per l'home, és un element cultural

---

³¹ J. W. GOETHE, *Viatge a Itàlia*, Barcelona, Columna, 2000.

³² S. RIERA I TUÈBOLS (2004), *Directe a Astúries...* p. 87.

³³ J. A. DE ZULUETA ARTALOYTIA (1988). *Vocación viajera...*

³⁴ J. W. GOETHE, *Viatge a Itàlia*, Barcelona, Columna, 2000.

³⁵ S. RIERA I TUÈBOLS (2004), *Directe a Astúries...* p. 78.

³⁶ J. A. DE ZULUETA ARTALOYTIA (1988). *Vocación viajera...*

com també ho és un molí fariner, una olor, un plat, una festa, una manera de parlar o una broma feta en un bar. Tot explica el lloc i com el viuen les persones que l'habiten i que l'han fet. També la tècnica o el pensament de Feijoo i Jovellanos formen part d'aquest sistema complex. «*Abastar la globalitat no tan sols és lloable sinó necessari*», afirma el Dr. Riera i Tuèbols.³⁷ No puc estar-me d'afegir que aquesta visió holística de la cultura és un dels trets que més l'han apropiat a Goethe.³⁸

Natura, paisatge i ciutat

En el viatge, tant il·lustrat com romàntic, el paisatge pren sempre un paper rellevant. Tanmateix, fou a partir de Rousseau, i en especial amb els viatgers romàntics, que el paisatge esdevé únic perquè és el resultat d'una percepció.³⁹

Aquesta percepció interiorista del paisatge queda reflectida a *Directe a Astúries*. Tanmateix, en Santiago Riera i Tuèbols també analitza el paisatge en tant que expressió del caràcter holístic de la cultura i de la relació entre home i natura. Així, per exemple, a la Garganta del Cares, un canal exemplifica la modificació de l'entorn amb l'ús de la tècnica, adaptant-se, però, a una natura que condiona l'obra: «*el canal aprofita vies naturals les quals van ser complementades en el seu moment amb l'obra de l'home*». Alhora, l'obra humana forma part, quasi artísticament, del paisatge «*[el canal] rep els raigs del sol que li comuniquen un to argentat, que tant s'adiu amb el paisatge*».⁴⁰ El viatge, el lloc i el paisatge permeten superar la fragmentació de la cultura perquè la seva comprensió requereix una interpretació globalista més enllà de la divisió d'allò natural i artificial.

---

³⁷ S. RIERA I TUÈBOLS (1994). *Més enllà de la cultura tecnocientífica...* p.151.

³⁸ S. RIERA I TUÈBOLS, *Ciència, Romanticisme i Utopia*. «Llibres a l'Abast 360». Edicions 62, 2001.

³⁹ A. ROGER, *Breu tractat del paisatge. Història de la invenció del paisatge i denúncia dels malentesos actuals sobre la natura*. «Obertures 8». Barcelona, Edicions La Campana, 2000 [1a ed. 1997].

⁴⁰ S. RIERA I TUÈBOLS (2004), *Directe a Astúries...* p. 90.

El valor de les muntanyes de tradició romàntica és un element del *Direce a Astúries*. La portada de l'edició és en si una evidència d'aquesta visió que ressalta els valors naturals d'aquests medis muntanyencs. La muntanya representa la pervivència del passat i, com que són espais caracteritzats per un menor dinamisme històric, permeten «*entreveure una guspira de l'esperit ancestral del camperol asturià*»⁴¹, sempre que la modernitat no hagi consumat la ruptura amb aquest passat.

El riu també té un paper destacat en els seus viatges, de la mateixa manera que era present en els viatgers romàntics. El riu, amb un doble significat. D'una banda, expressió de l'excepcionalitat del lloc per l'esdevenir continu que impedeix la repetibilitat de l'experiència.⁴² De l'altra, perquè els rius són «*la consciència del paisatge*», com els definia Unamuno⁴³, ja que són camins de pas i per tant les valls presenten més estratificació i dinamisme històrics.

Les ciutats, en tant que llocs amb un passat ric, profund i per tant evocador, són objecte d'una atenció especial per part del Dr. Riera i Tuèbols. En primer lloc, la ciutat torna a evidenciar l'excepcionalitat de la percepció per les nombroses facetes amb les quals es presenta: és una entitat marcada per l'esdevenir. Endemés, aquest dinamisme ha fet de la ciutat un centre intel·lectualment creador, on nasqueren l'humanisme, la Il·lustració, la revolució científica i la industrialització. Aquesta passió per les ciutats, per la seva capacitat evocativa de la història i pel fet d'haver estat l'espai il·lustrat ha quedat ben plasmada en alguns llibres en els quals la ciutat de Barcelona es converteix en la protagonista.⁴⁴

Caldria afegir que la ciutat és el símbol per excel·lència de la cultura contemporània europea i que, en els camins seguits en l'estudi d'aquesta cultura i història, els centres urbans europeus han atret cada vegada més el seu interès.

---

⁴¹ S. RIERA I TUÈBOLS (2004), *Direce a Astúries...* p. 43.

⁴² S. RIERA I TUÈBOLS, *Ciència, Romanticisme i Utopia*. «Llibres a l'Abast 360». Edicions 62, 2001.

⁴³ J. A. DE ZULUETA ARTALOYTIA (1988). *Vocación viajera...*

⁴⁴ S. RIERA I TUÈBOLS, *La ciutat del canvi*. «Col·lecció Lo Marraco», Lleida, Pagès Editors, 2001; S. RIERA I TUÈBOLS, *La ciutat del desig*. «Col·lecció Lo Marraco», Lleida, Pagès Editors, 2004.

Viatges per la cultura i la història europees

Segons ha argumentat en Santiago Riera i Tuèbols, la història contemporània catalana i espanyola ha estat en gran part marcada pel fet de no haver seguit el tren europeu de la modernització. El primer fracàs es produí durant el Segle de les Llums, quan tot i que individualitats catalanes connectaren amb els canvis científics europeus, les guerres napoleòniques i la restauració monàrquica provocaren l'aïllament. L'altre moment de ruptura es produí amb la instauració del franquisme, que va posar fi als esforços modernitzadors i europeistes de la Mancomunitat i la Generalitat.⁴⁵ Doncs bé, el seu interès per estudiar la nostra relació històrica amb Europa, l'ha portat a viatjar pel Vell Continent.

D'altra banda, s'ha qüestionat sobre l'existència o no d'uns elements que defineixin la cultura europea⁴⁶, i s'ha conclòs l'existència d'aquesta a partir del classicisme (Renaixement), el cristianisme i la Il·lustració⁴⁷. Els seus viatges han tingut també per objectiu analitzar en els llocs la contribució d'aquests elements a la cultura europea.

L'estada a Alemanya de l'any 1958 se centrà en la vall del Rin, els Alps i la Selva Negra, les regions de Goethe, que passà la seva vida entre Frankfurt, Estrasburg, Weimar, Lausana, Jena, etc., sempre a l'entorn del Rin.⁴⁸ La vivència d'aquests llocs li permeté aprofundir en la figura de Goethe, de la mateixa manera que visitar Praga ajuda a entendre Kafka. Novament el valor del lloc com a element de comprensió de les personalitats i la història.

Aquests espais dels Alps i del Rin són novament visitats entre els anys 1979 i 1982. Són viatges realitzats a l'Europa més genuïnament alemanya: Munic, la Selva Negra, Ulm, Insbruck, Freiburg, Frankfurt, Heidelberg,

---

⁴⁵ S. RIERA I TUÈBOLS (2003). *Història de la ciència a la Catalunya moderna*, p. 231.

⁴⁶ S. RIERA I TUÈBOLS, *Més enllà de la cultura tecnocientífica*. Barcelona, Edicions 62, 1994.

⁴⁷ S. RIERA I TUÈBOLS, *Més enllà de la cultura tecnocientífica*. Barcelona, Edicions 62, 1994.

⁴⁸ F. LUDWIG, *Goethe. Historia de un hombre*, Barcelona, Ed. Juventud, 1983 [1a ed. 1932].

Estrasburg, etc. En definitiva, l'eix del Rin, que en aquell moment constituïa el centre geogràfic d'una Europa circumscrita a occident. Alguns nuclis alpins del Tirol com Seefeld havien estat visitats per Goethe, que descrigué les mateixes muntanyes i rius viscuts novament per en Santiago Riera i Tuèbols. I és que el Rin i Baviera són un dels bressols del romanticisme europeu, perquè, on si no als Alps s'inventà la muntanya contemporània?⁴⁹ i on si no als boscos de la Selva Negra es podia produir aquest retorn a la natura dels romàntics i de Heidegger?⁵⁰ Scelling definí la Filosofia de la Natura a la mateixa ciutat de Munic i Von Humboldt cursà estudis a Freiburg. És l'atracció que exerceix un espai històricament dinàmic i intel·lectualment ric.

Però com afirma C. Magris a *El Danubio* —llibre que he llegit amb delit gràcies a les recomanacions del meu pare— el Rin és l'Europa més germànica, però a la Selva Negra també neix l'altra Europa, el Danubi, la *Mitteleurope*, més diversa i d'influència oriental. Segons l'autor, l'enfrontament dels dos rius explicarà part de la història centreeuropea i també del continent.⁵¹ Tot i això, ambdues Europes resten unides en el passat, el present i el futur.

Amb la caiguda del Mur de Berlín, Europa comença a reconstruir els seus límits històrics vers l'oest. A finals de la dècada dels noranta, el Dr. Riera i Tuèbols inicia també un nou itinerari viatger cap als centres culturals de la *Mitteleurope*: Berlín, Praga, Viena, Budapest, Varsòvia; els seus plans futurs s'estenen vers Bucarest, Sofia, Kíev, Moscou... fins a la Sublim Porta, Istanbul. En una paraula, vers l'Europa més oriental, vers la conca del Danubi, expressió de l'Europa gresol, rica i fèrtil. Sense aquest orient europeu que s'estén fins a Rússia, no s'entendria la història ni la cultura del continent.

Els viatges dels darrers 20 anys per aquestes Europes del Rin i el Danubi l'han apropat a les etapes més fosques de la història, la

---

⁴⁹ A. ROGER, (2000). *Breu tractat del Paisatge*.

⁵⁰ C. MAGRIS, *El Danubio*, 1997, p. 40.

⁵¹ C. MAGRIS, *El Danubio*, 1997, p. 24.

⁵² C. MAGRIS, *El Danubio*, 1997, p. 29.

Primera i Segona guerres mundials. L'estiu de 1980 cercàvem a Ulm la llar d'Einstein desapareguda sota les bombes; anys més tard a Berlín observava la devastació; a Varsòvia i Auschwitz viurà l'extermini jueu als guetos i als camps. Una història complexa i dolorosa. Però com afirma C. Magris «*preguntar-se sobre Europa és preguntar-se sobre la relació amb Alemanya*». ⁵² Fins que aquesta relació no sigui analitzada sense pors ni complexos, Europa no podrà avançar conjuntament ni tenir el paper internacional que li pertoca.

Aquesta cultura europea és també l'Europa de les avantguardes, del socialisme, del feixisme, del nihilisme, del relativisme, de la psicoanàlisi, del colonialisme, dels cafès, dels palaus imperials, de l'òpera, de la ciència... i tot això ho ha cercat viatjant als centres culturals, les ciutats de *Mittleurope*.

La cultura europea també és hereva del classicisme reinterpretat pel Renaixement. Classicisme que també fou reivindicat i admirat pels escriptors i pensadors del romanticisme inicial com Goethe i Stendhal. ⁵³ La recerca del substrat cultural europeu l'ha portat en els darrers anys a visitar Roma i Florència, amb un interès pels artífexs del canvi científic com Giordano Bruno o Galileo Galilei o per arquitectes com Brunelleschi que van personificar la millor Europa que féu de l'art la unió entre humanisme i ciència. I per descomptat, Roma viscuda també amb els ulls de Goethe. ⁵⁴

Addenda

En la preparació i correcció del present treball, hi han participat els meus germans i germanes M. Àngels, Anna, Glòria i Jordi.

---

⁵³ J. W. GOETHE, *Viatge a Itàlia*, Barcelona, Columna, 2000; STENDHAL, *Paseos por Roma I/II*. Barcelona, Ediciones del Serbal, 1987.

⁵⁴ J. W. GOETHE, *Viatge a Itàlia*, Barcelona, Columna, 2000.